

Pregledni rad
UDK: 327(497)“1995/2015“
Primljeno: 21. kolovoza 2015.

Multilateralne inicijative na Balkanu u razdoblju između 1995. i 2015. godine

Saša Knežević, Nikola Zečević***

Sažetak

Osnovna je tema rada analiza multilateralne suradnje na Balkanu od vremena potpisivanja Dejtonskog sporazuma iz 1995. godine do današnjih dana. Rad se posebno bavi interpretiranjem ideološkog sadržaja suvremenih ideja o balkanskom povezivanju i njihove političke pozadine. Analitički fokus rada usmjeren je ka opisu intenziteta i kvalitete ovdašnje multilaterale kroz Vijeće za regionalnu suradnju, platformu CEFTA, crnogorsku inicijativu WB6 te cjelokupan euroatlantski integrativni okvir.

Ključne riječi: Balkan, multilateralna suradnja, Balkanska unija, Vijeće za regionalnu suradnju, CEFTA

U političkim i ratnim sukobima na Balkanu u razdoblju od 1989. do 1999. godine stradalo je više od 150 tisuća ljudi. U valu novih i starih ideologija poistovjećivani su komunizam i ateizam, nacija i religija. Različite etnonacionalne dihotomije izazvat će trajne potrebe, ali i postati sastavni dio javnoga diskursa na ovim prostorima.

U takvoj političkoj atmosferi ideja o nekoj vrsti multilateralne suradnje na Balkanu bit će praktično nemoguća. Međutim zanimljivo je spomenuti nekoliko suvremenih formalnih (diplomatskih) i neformalnih (teorijsko-političkih) inicijativa te prepoznati i definirati njihovu političku, ekonomsku i svjetonazorsku orijentaciju. Važno je naglasiti da su spomenute inicijative imale različite tematske i političke okvire i kretale se od zalaganja za uspostavljanje labave multilaterale do afirmiranja starih ideja balkanskog unionizma. Iako bi bilo krajnje zanimljivo analizirati klasične ideje o balkanskoj (kon-

* Izvanredni profesor Fakulteta političkih nauka Univerziteta Crne Gore u Podgorici

** Suradnik u nastavi na Humanističkim studijama Univerziteta Donja Gorica u Podgorici

federaciji/uniji, davno opservirane od strane Rige od Fere, Polit-Desančića, Ivana Vazova; preko socijalističkih i liberalnih koncepcija Svetozara Markovića, Paula Argyriadesa, Georgija Rakovskog, Dimitrija Tucovića, Stambolijskog ili Papanastasijua, mišljenja smo da je potrebnije usmjeriti analitički fokus na aktualne inicijative, ili makar na njihov nedavni povijesni kontekst.

Još je 1992. godine tadašnji premijer SR Jugoslavije Milan Panić projektirao eufemiističnu alternativu onomu što je bilo poznato kao socijalistička Jugoslavija. On će se tada založiti za privremenu kantonizaciju Bosne i Hercegovine, sugerirajući da je u pitanju najbolji način da se zaustavi rat. Predlaže redizajn nekadašnje Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije koja bi se transformirala u *Balkansku Federaciju* (United States of Balkans) ili u *Ekonomsku uniju Balkana*, u koju bi ušle sve bivše socijalističke balkanske države.¹ Panićev prijedlog međutim nigdje nije naišao na pozitivne reakcije. Nužno je spomenuti i kontroverznu inicijativu Slobodana Miloševića iz kolovoza 1992. godine, kad je na Londonskoj konferenciji predložio formiranje *Balkanske Konfederacije*, u čiji bi sastav ušle Srbija, Crna Gora, Makedonija, Grčka i Rumunjska.² Ta će inicijativa međutim biti odbijena od strane Konferencije. Srbijanski politolog Slobodan Antonić taj će Miloševićev prijedlog prokomentirati na zanimljiv način u svom feljtonu „Luj Bonaparta i Slobodan Milošević – jedno poređenje“ (*NIN*, 2002.), analizirajući Miloševićev *sultanizam*: „Parnjak Miloševićevoj ideji o stvaranju ‘balkanske konfederacije’ bila je zamisao Napoleona III. o stvaranju nekakvog ‘južnoameričkog katoličkog carstva’.“³

U vrijeme Miloševićeve vladavine, te nakon njegova političkog sloma, službena SRJ nikada nije formirala ozbiljan odnos prema takvoj vrsti inicijative. Na iznenađujuće pitanje hrvatskog novinara Vladimira Barišića (*Večernji list*) povodom potencijalnog formiranja Balkanske unije, prvi ministar vanjskih poslova SRJ (nakon „petooktobarskih“ promjena) Goran Svilanović kategorično priopćava: „Nismo zainteresovani za Balkansku uniju.“⁴ Nasuprot tomu, u siječnju 2003. godine grčki šef diplomacije Jorgos Papandreu u izjavi za *Süddeutsche Zeitung* poručuje: „Oživljavamo viziju Balkanske Federacije!“ Kako je kasnije obrazloženo, ova poruka imala je jasan diplomatski podtekst koji je podrazumijevao samo poziv na intenzivniju multilateralnu suradnju u regiji, i

- 1 Kulturna skupnost Slovenije, *Nova revija*, Ljubljana, Cankarjeva zal., svezak 16, izdanja 186-188, 1997., str. 200
- 2 Sander, Oral, “The Balkan and Black Sea Cooperation”, Ankara, *Foreign Policy*, svezak 17, 1993., str. 394
- 3 Milošević se godinu dana prije, u izjavi za grčku televizijsku postaju „Antena“, založio za jugoslovensko-grčku konfederaciju: „Ja sam uveren da bi jedna grčko-jugoslovenska konfederacija bila, siguran sam, faktor stabilnosti u regionu i u interesu grčkog i srpskog naroda.“ Takvi se Miloševićevi stavovi međutim mogu pripisati njegovoj želji da sebe predstavi na Zapadu kao političara koji je težio regionalnoj suradnji, ali i da, u okviru jugoslovenske federacije, zadrži Makedoniju. Na isti način, može biti simptomatično njegovo nespominjanje Bugarske kao potencijalne članice Balkanske Konfederacije.
- 4 *Večernji list*, Zagreb, 14. prosinca 2001., str. 8

ništa više.⁵ Simptomatično, iste će se godine na tu konstataciju nadovezati izjava švedskog diplomata Carla Bildta, koji će za hrvatski *Globus* izreći sljedeće: „Ona je dobra za vas. (...) Možda vi i ne znate, ali Hrvatska je već u balkanskoj uniji, jer je zapadni Balkan njezina prirodna regija.“⁶ Gotovo istovremeno, *Frankfurter Allgemeine Zeitung* prenijet će tekst vrlo sugestivna naslova – „Balkanske zemlje samo povezane postaju zanimljiva tržišta“ – u kojem se u perspektivi inzistira na postojanju *Balkanske ekonomske unije (BEU)*, njezina ustava, zajedničkog parlamenta i sl.⁷

Tih će godina, sa sličnim inicijativama, uglavnom izlaziti ugledni intelektualci i znanstvenici, inzistirajući na potrebi da ta ideja zaživi u ovdašnjoj javnosti. Turski profesor Nazmi Özer u svom istraživačkom eseju iz 1998. godine promatra tehnološki potencijal balkanskih zemalja, napominjući: „*Kulturne, socijalne, ekonomske, pa čak i klimatske sličnosti balkanskih zemalja trebaju se tretirati kao dobra šansa za obezbjeđivanje novih tehnologija, uz uslov da se ujedine u 'Balkansku uniju', zato što bi jedino tada veličina populacije bila dovoljna za fizibilnost tehnološkog razvoja.*“ Kao ključni faktor za proizvodnju novih tehnologija Özer navodi da ni jedna balkanska država nema dovoljno veliku populaciju koja bi mogla podržati tehnološku proizvodnju te da svaki vid napretka ovisi o obrazovnoj, ekonomskoj i političkoj integraciji ovog prostora.⁸

Istovremeno, hrvatski socijaldemokrat i sveučilišni profesor Branko Horvat, osim što je u svojim ekonomskim raspravama inzistirao na tržišno orijentiranom samoupravljanju, zalagao se i za formiranje *Balkanske ekonomske unije*, inzistirajući na argumentu da bi balkanske države u Europskoj uniji bili svojevrсни prosjaci koji bi bili primorani živjeti od dotacija iz Bruxellesa. U tom je smislu zanimljivo napraviti analogiju s gledištem pojedinih vjerskih krugova u Hrvatskoj, kad je uoči referenduma o ulasku Hrvatske u EU dr. Goran Črpić (Hrvatska biskupska konferencija) iznio tezu kako alternativa Europskoj uniji može biti samo Balkanska unija, sugerirajući da se Hrvatska ulaskom u EU vraća civilizacijskom krugu kojem povijesno i pripada te da bi sve drugo značilo korak unazad.

S druge strane teoretičar anarhizma iz Srbije, Andrej Grubačić, u svojoj knjizi *Don't Mourn, Balkanize!: Essays After Yugoslavia* iz 2010. godine ističe da se zalaže za ideju Balkanske Federacije, ali istovremeno inzistira na razlici između anarhističkog i klasičnog socijalističkog rakursa, napominjući da je njegov antipod federaciji socijalističkih država zapravo socijalistička federacija – bez država. Istovremeno dodaje: „Ja se zalažem za drugačiji Balkan, ne ni kapitalistički, ne ni birokratsko-socijalistički, već

5 *Slobodna Dalmacija*, „Grčka ipak ne želi Balkan-federaciju”, 8. siječnja 2003., str. 2-3

6 Milardović, Anđelko, *Pod globalnim šešišrom*, Zagreb, Centar za politološka istraživanja, 2004., str. 120

7 *Ibidem*, str. 121

8 Özer, Nazmi, *Difficulties of Developing Countries in Obtaining New Technologies: Special Emphasis on Balkan Countries*, Science and Technology Management, IOS Press, s.l., 1998., str. 23

za transetničko društvo sa polikulturalističkim pogledom koji prepoznaje višestruke i preklapajuće identitete i veze zasnovane na dobrovoljnoj saradnji, uzajamnoj pomoći, direktnoj demokratiji grupisanih savjeta i samoupravnoj privredi sa participativnim planiranjem, uramljenim u regionalni okvir federacije. (...) Balkanizacija Evrope bi se zasnivala na politici autonomnih regiona i pluralitetu kultura. Region vidim kao entitet, prethodno istrošen od strane centralizovane nacionalne države i kapitalizma, kao osnovu za obnovu i rekonstrukciju društvenog i političkog života Evrope. Moj Balkan je Balkan regionalnih jedinica, a ne nacija, koje upravljaju svoju kulturnu raznovrsnost, regionalni polikulturalni identitet, koji je izgubljen kroz njihovo uključivanje u okvir nacionalne države. Iz tih razloga ja ne zagovaram podršku za novu, mono-etničku, nacionalnu državu Kosovo. Kosovski pokret Verodonstovje ima kao svoj moto privlačnu frazu: 'Ne pregovori, već samoodređenje!' Moto koji bih ja volio da ponudim je mnogo drugačiji: 'Ne država, ne nacija, već Balkanska federacija!' (...) Projekat Balkanske federacije je projekat temeljne dekolonizacije, polikulturalnosti, društvene promjene odozdo ka gore, analogno i u aktivnoj komunikaciji sa sličnim savremenim projektima, kao što je politika zapatizma u Meksiku, ili horizontalidadada u Argentini. Regionalna iskustva Balkana, kao što je istorijsko iskustvo samoorganizacije, može balkanizovati i denacionalizovati evropske političke strukture. Primijetićete da koristim izraz balkanizacija na drugačiji način nego što ga koriste analitičari i evro-američki balkanolozi. Balkanizacija je, neko može reći, otkriće političkih balkanologa. Ovaj termin je fantastično zlostavljanje jezika. Neko bi se mogao čak i našaliti i sugerisati da je evro-američka politika na Balkanu bila, istorijski, vođena sa tri B: balkanizacija, barbarstvo i bombe.⁹

Ljevičarski intelektualac i pisac Tariq Ali u svom intervjuu za grčki magazin *Hot Doc* iz 2012. godine otvoreno se zalaže za koncept balkanskih integracija: „*Mainstream* političari svuda su najamne sluge finansijskog sustava. Oni moraju biti poraženi, kao u Južnoj Americi. Kreiranje regionalnih saveza mora biti važno pitanje u narednim godinama. Zašto ne i Balkanske Konfederacije koja bi ojačala svaku zemlju u zajedničkom glasu protiv birokracije Europske unije?“¹⁰

Važno je spomenuti i regionalnu platformu *LeftEast* te trockističku organizaciju *Marks21* iz Srbije, gdje se ističe sociolog Andreja Živković sa sveučilišta u Cambridgeu, koji inzistira na revolucionarnoj tradiciji balkanskih naroda: „Ovaj sistem ne može opstati i moramo reći da neće biti bolje! (...) Balkanska federacija je ekonomski, socijalni i politički program oslobođenja Balkana. Ako se ujedinito, pobićemo.“ Prema njegovu stajalištu, ukoliko se prepustimo Europskoj uniji, bit ćemo skrojeni kao pacificirana kolonija i potrošačka pustinja. „U njoj ćemo skupo plaćati uvezenu evropsku

9 Grubačić, Andrej, *Don't Mourn, Balkanize!: Essays After Yugoslavia*, PM Press, 2010.

10 Counter Punch; url: <http://www.counterpunch.org/2012/11/15/tariq-ali-on-the-future-of-greece/>

robu izvozom radne snage. I to je sve? Ne! Alternativa je balkanska federacija!¹¹ Ipak, važno je reći da lijeva koncepcija prvenstveno treba ozbiljnu reorganizaciju, otklon od rudimentarnosti te rad na unapređenju vlastite političke relevantnosti. Od balkanske ljevice očekuje se, u perspektivi, dodatno usuglašavanje stavova, ali to se ne može postići dogmatičnim odbijanjem prilagodbe ukoliko želi opstati i postati relevantna.

Vijeće za regionalnu suradnju

Nakon potpisivanja Dejtonskog sporazuma iz 1995. godine nastupilo je razdoblje konsolidacije multilateralne suradnje na Balkanu. U tom smislu, izuzetno je značajno spomenuti 1996. godinu i osnivanje Procesa suradnje u Jugoistočnoj Europi (PSJIE/SEECF), odnosno okvira regionalne suradnje koji je predviđao redovne godišnje sastanke ministara vanjskih poslova balkanskih država s ciljem unapređenja međudržavne suradnje. Sastanci toga tijela, u prvoj fazi postojanja inicijative, održavat će se redovno, i to u: Sofiji (srpanj 1996.)¹², Solunu (lipanj 1997.), Istanbulu (lipanj 1998.), Bukureštu (prosinac 1999.)¹³ i Skopju (lipanj 2000.). Važno je spomenuti da su, osim sastanaka ministara vanjskih poslova, predviđeni i samiti u okviru kojih se sastaju šefovi država ili vlada. Članovi inicijative prvenstveno će biti Albanija, Bugarska, Grčka, SR Jugoslavija, Makedonija, Rumunjska i Turska. Slovenija u tom razdoblju neće biti članica Procesu, dok će Hrvatska i Bosna i Hercegovina sudjelovati u svojstvu promatrača. Najznačajniji dokument ove inicijative svakako će biti *Povelja o dobrosusjedskim odnosima, stabilnosti, sigurnosti i suradnji u Jugoistočnoj Europi* donesena 2000. godine na samitu u Skopju, koja je afirmirala ideju o međudržavnoj suradnji i euroatlantskim integracijama cijele regije. Tada će Bosna i Hercegovina postati punopravna članica inicijative. Na sastanku ministara vanjskih poslova PSJIE u Bukureštu (2004.) i Hrvatska postaje punopravna članica inicijative. Na samitu u Solunu (2006.) u članstvo biva primljena i Moldavija (koja je imala status promatrača od 2004. godine). Nakon međunarodnog priznanja inicijativi pristupa i Crna Gora,¹⁴ i to na samitu u Zagrebu (2007.), a u članstvo ulazi i Slovenija na samitu u Istanbulu iz 2010. godine. Zanimljivo je reći i to da se, zbog neriješenog spora između Grčke i Makedonije „u zvaničnim dokumentima PSJIE ne navode nazivi zemalja, nego samo lična imena učesnika ili glavni gradovi,

11 *Novosti*, „Alternativa je balkanska federacija“, broj 606, 2012.

12 Makedonija neće sudjelovati na ovom sastanku zbog spora s Grčkom oko državnog imena.

13 Tom prilikom, uslijed kosovske krize, SR Jugoslavija biva isključena iz punopravnog članstva inicijative. Nakon demokratskih promjena u Srbiji vraćena je u formalno članstvo inicijative na samitu u Skopju u veljači 2001. godine (izvor: Lopandić, Duško; Kronja, Jasminka, *Regionalne inicijative i multilateralna saradnja na Balkanu*, Beograd, Evropski pokret Srbija/Friedrich-Ebert-Stiftung, 2010., str. 58).

14 Srbija će kao nasljednik nekadašnje državne zajednice Srbije i Crne Gore (SR Jugoslavije) naslijediti njezino članstvo u ovoj inicijativi.

a u salama za sastanke države su predstavljene zastavama¹⁵. U kontekstu ove inicijative osobito je važno spomenuti sastanak u Solunu iz lipnja 1997. godine, gdje je usvojena tzv. *Solunska deklaracija* ministara vanjskih poslova, u kojoj se naglašava *europska orijentacija država regije kao integralni dio njihovog političkog, ekonomskog i društvenog razvoja*. U okviru ove deklaracije predviđena je i politička, ekonomska, humanitarna, ekološka, socijalna i kulturna suradnja između balkanskih zemalja.¹⁶

Sastanak balkanskih šefova država ili vlada na Kreti iz 1997. godine predstavljat će značajan iskorak u pravcu razvoja multilateralne suradnje. Tada je, u okviru *Kretske izjave*, iskazano jedinstveno zalaganje za afirmaciju dobrosusjedskih odnosa u ovom dijelu Europe. Tom prilikom doći će i do povijesnog sastanka na kojem su se susreli predsjednici SR Jugoslavije i Albanije Slobodan Milošević i Fatos Nano, koji je opisan kao prvi jugoslavensko-albanski susret na vrhu, nakon susreta Josipa Broza i Envera Hodže iz 1947. godine.¹⁷ Na samitu u Beogradu iz 2003. godine, kojem je prisustvovao i predsjednik Europske komisije Romano Prodi, inicirana je rasprava o viznoj liberalizaciji, kao i privrženost principu očuvanja suvereniteta i teritorijalnog integriteta, provođenju Dejtonskog sporazuma, suradnji s Haškim tribunalom, kao i zajednička stremljenja u pravcu euroatlantskih integracija.¹⁸ U *Sarajevskoj deklaraciji* iz 2004. godine „oštro je osuđeno ‘etnički motivirano’ nasilje na Kosovu, u kojem su izgubljeni ljudski životi i uništeno vjersko i kulturno naslijeđe, koje je ‘zajedničko vlasništvo svih Europljana’¹⁹ (...) Dana je podrška proširenju NATO-a i EU-a te izraženo uvjerenje da će se uskoro Bosna i Hercegovina, ali i Srbija i Crna Gora, uključiti u *Partnerstvo za mir*“.²⁰ Na osmom samitu u Bukureštu (2005.) naglašena je važnost Kosova kao najznačajnijeg sigurnosnog pitanja u regiji te izražena puna podrška dijalogu između Beograda i Prištine i poštovanju *Rezolucije UN-a 1244*.

Na samitu u Solunu iz 2006. godine Grčka će predložiti *Akcijski plan za institucionalno jačanje PSJIE* kao osnovu za formiranje nove strukture regionalne suradnje, koja će biti formalizirana na samitu u Zagrebu (2007.). Naime *Pakt o stabilnosti za Jugoistoč-*

15 *Ibidem*.

16 “*The Southeast European Yearbook*”, 1997–1998, Atena, ELIAMEP, 1998., str. 485–495.

17 Sell, Louis, *Slobodan Milosevic and the destruction of Yugoslavia, s.l.*, Duke University Press, 2002., str. 278.

18 Unos na: Ministarstvo vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske, url: http://www.mvpei.hr/seecp/docs/5_BELGRADE_DECLARATION_9_APRIL_2003.pdf

19 Misli se na otvoreni etnički sukob iz ožujka 2004. godine, izazvan od strane ekstremnih albanskih elemenata, u kojem je sudjelovalo nekoliko desetaka tisuća kosovskih Albanaca. Tom će prilikom od strane albanske mase biti spaljeno nekoliko stotina srpskih kuća te oštećeno ili uništeno 27 srpskih pravoslavničkih manastira (izvor: Human Rights Watch, *Not on the Agenda, The Continuing Failure to Address Accountability in Kosovo Post-March 2004, s.l.*, Human Rights Watch, svezak 18, 2006., str. 6).

20 Lopandić, Duško; Kronja, Jasminka; *Ibidem*, str. 67

nu *Europu*²¹ bit će transformiran u operativno tijelo – Vijeće za regionalnu suradnju (VRS/RCC). Bit će utvrđen njegov *Statut*, kao i sjedište *Tajništva* nove organizacije, za koje je određeno Sarajevo. Za glavnoga tajnika VRS-a bit će izabran hrvatski diplomat Hidajet Biščević. Kao glavni ciljevi VRS-a definirani su sljedeći: jačanje stabilnosti i dijaloga u regiji, operativno povezivanje interesa regije i EU-a (kroz razvojne projekte u okviru komponente IPA), koordinacija međunarodne političke, tehničke i financijske podrške. VRS će također biti profiliran kao regionalni forum za dijalog. Na samitu u Pomorju (Bugarska, 2008.) doći će i do prvih nesuglasica po pitanju statusa Kosova. Naime predstavnik UNMIK-a tijekom samita dat će riječ „ministru vanjskih poslova Kosova“, nakon čega delegacija Srbije napušta skup. Pitanje Kosova samom se Vijeću nameće kao ozbiljan problem jer sedam od ukupno 12 članica PSJIE priznaje kosovsku neovisnost (Albanija, Bugarska, Crna Gora, Hrvatska, Makedonija, Slovenija, Turska), ali ne i ostalih pet članica (Srbija, BiH, Grčka, Moldavija, Rumunjska). Na samitu u Istanbulu (2010.) Slovenija će opisati svoje pristupanje PSJIE kao vlastiti „interes da igra aktivnu ulogu u dinamičnoj i obećavajućoj regiji“.²² Također će biti pozdravljeno uvođenje vizne liberalizacije građanima Srbije, Crne Gore i Makedonije, uz izraženo očekivanje da će Europska unija uskoro ukinuti vize i Albaniji i Bosni i Hercegovini. Od 2011. godine Vijeće kreira trogodišnji dokument *Strategija i program rada* (na temelju kojeg trenutačno i djeluje), s naglaskom na strategiji *JIE 2020*, koja ima za cilj projektno povećanje stope otvaranja novih radnih mjesta. Od 2013. godine na čelu Vijeća nalazi se srbijanski diplomat Goran Svilanović.

Ovu inicijativu pokušat će nadograditi nova – *WB6* („zapadnobalkanska šestorka“) koju je 2013. godine formulirao crnogorski ministar vanjskih poslova Igor Lukšić, u okviru koje je predloženo formiranje zajedničke parlamentarne skupštine u kojoj bi svaka država članica imala po deset delegata; zatim stvaranje jedinstvene bespasoške zone; formiranje BALPOL-a kao regionalnog policijskog centra koji će omogućiti funkcionalnu suradnju u borbi protiv organiziranog kriminala i korupcije te zajednički nastup na trećim tržištima. Inicijativu podržava tadašnji srbijanski premijer Iвица Dačić, predloživši formiranje *Balkanskog vijeća* po uzoru na Nordijsko vijeće, a o njezinim

21 U pitanju je postkonfliktna inicijativa nastala u Kölnu 1999. godine kao ideja ministra vanjskih poslova Njemačke Joschke Fischera s ciljem savladavanja situacije permanentne nestabilnosti i lokalnih sukoba na Balkanu. U okviru inicijative, koja je bila dio sustava OSCE-a, naglašena je perspektiva pune euroatlantske integracije svih balkanskih država. Članice toga pakta bit će podijeljene u četiri skupine: 1. države „sudionice-korisnice pakta“ (Albanija, BiH, Bugarska, Hrvatska, Rumunjska, Makedonija, Srbija i Crna Gora [SRJ], Kosovo [UNMIK]), 2. „ostale“ države sudionice (Slovenija, Mađarska, Turska), 3. države „pomagačice“ (države članice EU-a, SAD, Kanada, Japan, Švicarska, Norveška), 4. ostali – međunarodne organizacije, financijske institucije itd. (UN, NATO, Vijeće Europe, MME, Svjetska banka). Pakt o stabilnosti za Jugoistočnu Europu u tijeku svojeg djelovanja organizirat će radne stolove, donatorske konferencije itd.

22 *Ibidem*, str. 70

potencijalnim prednostima neizravno će progovoriti i najbogatiji Hrvat – Ivica Todorić – koji tom prilikom poziva na „hitno stvaranje balkanskog Beneluksa“. U preostalom dijelu regionalne javnosti ideja o „zapadnobalkanskoj šestorci“ dočeka je na nož, iako je ostala na razini međudržavnih razmišljanja, pogotovo jer je istu podržao i službeni Bruxelles. Radni naslov inicijative nešto je kasnije preimenovan u WB6+2, uslijed zanimanja Hrvatske i Slovenije da u njoj sudjeluju.²³

Važno je ipak naglasiti da je donedavni ministar vanjskih poslova Turske i aktualni premijer Ahmet Davutoğlu inicirao novi pristup regionalnoj suradnji na Balkanu. Naime založio se za institucionalno jačanje *Procesa suradnje u Jugoistočnoj Europi* obnavljanjem kulturnih i političko-ekonomskih veza među balkanskim državama. U tom smislu, definirao je četiri politička principa koja bi predstavljala temelj buduće međudržavne suradnje u regiji, i to: regionalno vlasništvo i inkluzivnost, regionalnu integraciju, značaj procesa europskih integracija i zajednički nastup i koordinaciju stavova.²⁴

Sporazum CEFTA i ostale inicijative

U kontekstu multilateralne suradnje na Balkanu važno je spomenuti i tematsku inicijativu – Central European Free Trade Agreement/Srednjoeuropski ugovor o slobodnoj trgovini (CEFTA). „Prva“ CEFTA formirana je još 1992. godine (u Krakovu) te su je činile zemlje tzv. *Višegradske skupine*: Mađarska, Poljska i Čehoslovačka (kasnije Češka i Slovačka zasebno). U razdoblju od 1996. do 2004. godine inicijativi će se pridružiti i Slovenija, Rumunjska, Bugarska i Hrvatska. Budući da članstvo u Europskoj uniji (kao carinskoj uniji) nije bilo kompatibilno s članstvom u CEFTA-i (kao zoni slobodne trgovine), tu će inicijativu 2004. godine napustiti njezine najstarije članice: Češka, Slovačka, Poljska, Mađarska i Slovenija, a 2007. godine i Rumunjska i Bugarska. U međuvremenu dio programa CEFTA-e postat će i Makedonija (2006.), nakon čega je donesena odluka (na inicijativu Europske komisije i PSJIE) da se taj program proširi i na Zapadni Balkan. Na temelju regionalnog *Memoranduma o trgovinskoj liberalizaciji*, potpisanog u Ženevi 2001. godine, koji je obvezao balkanske države da potpišu bilateralne ugovore o slobodnoj trgovini,²⁵ u Bukureštu u prosincu 2006. godine zaključen je novi (modernizirani) sporazum CEFTA. Tim su se činom zemlje članice obvezale da će do 31. prosinca 2010. godine uspostaviti međusobnu zonu slobodne trgovine.²⁶ Članice CEFTA-e 2007. godine postaju: Albanija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Hrvatska,

23 Diplomarius, *Zapadnobalkanska šestorka + 2*, Podgorica, broj 1, 2013., str. 46-48.

24 Kronja, Jasminka; Lopandić, Duško, *Regionalna saradnja u Jugoistočnoj Evropi i evropske integracije – u potrazi za neophodnom komplementarnošću*, Beograd, Friedrich-Ebert-Stiftung, 2012.

25 Busek, E.; Kühne, B., *From Stabilization to Integration*, The Stability Pact for SEE, Beč, 2010., str. 137-147

26 Lopandić, Duško; Kronja, Jasminka, *Ibidem*, str. 118

Srbija, Moldavija i Kosovo (UNMIK). Taj sporazum stvorit će uvjete za ravnomjerniji razvoj Zapadnog Balkana, kao i za jačanje međudržavne suradnje i solidarnosti. Samo godinu dana prije toga posljednji premijer SFR Jugoslavije, Ante Marković, u svojoj beogradskoj izjavi predlaže balkanskim liderima sličan oblik suradnje: „Zašto se ne bi razgovaralo o nekoj vrsti, neću reći carinske unije, već određenih carinskih beneficija, da se ove naše jadne privrede, koje su preostale iz vremena u kojem su bile mnogo jače nego što su danas – zaposle, da međusobno više kupuju, da međusobno više prodaju, da zaposle radnike tih zemalja!“ Iako će program utjecati na poboljšanje opće slike regije u inozemstvu, javljaju se i određeni problemi u njegovu funkcioniranju. Osobito će biti sporan bosanskohercegovački *Zakon o zaštiti poljoprivrednih proizvoda* u odnosu na Hrvatsku i Srbiju, koji nije korelirao s odredbama sporazuma CEFTA. Nastupit će i političko-tehnički problemi (korištenje carinskih potvrda i sl.) nakon proglašenja neovisnosti Kosova. Istovremeno, BiH će se požaliti Tajništvu CEFTA-e zbog uvođenja visokih carinskih stopa (od 10 posto) od strane Vlade Kosova na robu koja dolazi iz BiH. Usprkos spomenutim problemima, važno je ipak naglasiti da je ukupan obujam trgovine u zemljama CEFTA-e u razdoblju od 2004. do 2008. godine – udvostručen! Prema analizi Svjetske banke iz 2009. godine, međuizvoz u okviru programa CEFTA dostizao je respektabilan postotak u bruto nacionalnom dohotku pojedinih balkanskih država. U Makedoniji je iznosio 14,2 posto od ukupnog BND-a, u Bosni i Hercegovini 12,1 posto, u Srbiji 7,2 posto.²⁷

Neophodno je spomenuti i činjenicu da je institucionalna suradnja na Balkanu u posljednjih desetak godina doživjela značajan napredak. U tom smislu osobito su važni elementi parlamentarne suradnje kroz tri regionalne inicijative: *Regionalno tajništvo za parlamentarnu suradnju u Jugoistočnoj Europi* sa sjedištem u Sofiji; *Cetinjski parlamentarni forum* sa sjedištem na Cetinju te *Konferencija parlamentarnih odbora za europsku integraciju država obuhvaćenih Procesom stabilizacije i pridruživanja Jugoistočne Europe* (COSAP) osnovana u Sarajevu.

U kontekstu vojno-obrambene, policijske i sudske suradnje značajno je naglasiti postojanje nekoliko inicijativa: *Proces suradnje ministara obrane*, *Konferencije načelnika generalštabova zemalja Balkana*, *Centar za sigurnosnu suradnju*, *Forum za pomoć zemljama Jugoistočne Europe*, *Centar za kontrolu malog i lakog naoružanja*, *Regionalna antikorupcijska inicijativa*, *Regionalna inicijativa za migracije, azil i izbjeglice*, *Udruženje šefova policije Jugoistočne Europe*, *Policijski forum*, *Konvencija o policijskoj suradnji u Jugoistočnoj Europi*, *Mreža žena policijskih službenika*, *Mreža javnih tužitelja na području Zapadnog Balkana* itd.

27 Handjiski, B., *Enhancing Regional Trade Integration in SEE*, Washington, World Bank Working Papers, 185, 2009.

Suradnja civilnog sektora na Balkanu predstavlja važan aspekt međudržavnog povezivanja. Nekoliko civilnih udruženja i mreža predstavljaju značajne karike u savladavanju političkih trauma i nesporazuma koji su ostavili posljedice u ovoj regiji. Važno je spomenuti nekoliko njih: *Igmanska inicijativa*, *PHILIA – Organizacija multietničkih gradova Jugoistočne Europe*, *Civilni dijalog*, *Asocijacija CIVIS*, *Koalicija za regionalnu komisiju* (REKOM) itd. Balkanske države surađivat će i sudjelovati i u onim inicijativama koje se ne ograničavaju isključivo na balkanski geografski prostor. Neophodno je kao primjere spomenuti *Crnomorsku gospodarsku suradnju*, *Srednjoeuropsku inicijativu*, *Jadransko-jonsku inicijativu* itd.

Integracija u EU i NATO

Gotovo sve balkanske države istovremeno će težiti integraciji u Europsku uniju i NATO-savez. Grčka je od siječnja 1981. godine bila članica tadašnje Europske zajednice. Slovenija je postala članica EU-a u svibnju 2004. godine, Rumunjska i Bugarska u siječnju 2007., a Hrvatska u srpnju 2013. godine. Republika Makedonija dobila je status kandidata za članstvo u EU još u prosincu 2005. godine, ali će njezini pristupni pregovori biti blokirani zbog državnog spora s Grčkom. Crna Gora dobila je status kandidata za članstvo u prosincu 2010. godine te je otpočela pristupne pregovore u lipnju 2012. godine. Nakon postignutog političkog sporazuma s kosovskim institucijama, i Srbija je u ožujku 2012. godine dobila status kandidata za članstvo, dok je u siječnju 2014. otpočela pregovore. Albanija je u lipnju 2014. godine dobila status kandidata za članstvo. Bosna i Hercegovina potpisala je *Ugovor o pridruživanju* s Europskom unijom u lipnju 2008. godine, međutim uslijed složene političke situacije na unutarnjem planu još uvijek nije podnijela zahtjev za članstvo. Kosovo, koje ne priznaje pet članica EU-a (Španjolska, Rumunjska, Cipar, Slovačka, Grčka), još se uvijek nalazi na početku integracijskog plana Europske unije. U prosincu 2009. godine EU uvodi viznu liberalizaciju za građane Crne Gore i Srbije uključivanjem spomenutih država na „bijelu“ šengensku listu. Od 2010. godine u taj će sustav biti uključene Albanija i BiH.

S druge strane većina balkanskih država članice su NATO-saveza. Grčka je postala članica Sjevernoatlantskog ugovora još u veljači 1952. godine. Bugarska, Rumunjska i Slovenija u tzv. *Petom valu pridruživanja* postaju članice NATO-a u ožujku 2004. godine. Albanija i Hrvatska postaju dio Saveza u travnju 2009. godine. Makedonija je primljena u *Akcijski plan za članstvo u NATO-u* (MAP), koji predstavlja predvorje za punopravno članstvo, još u travnju 1999. godine, ali će njezin državni spor s Grčkom blokirati i ovu vrstu integracije. Crna Gora primljena je u članstvo MAP-a u prosincu 2009., a Bosna i Hercegovina u travnju 2010. godine. Srbija je u prosincu 2006. godine pristupila *Partnerstvu za mir*, koje predstavlja političko-vojni program NATO-saveza, s ciljem stvaranja vojne suradnje s ostalim europskim državama. U prosincu 2007.

godine Narodna skupština Republike Srbije proglasila je *neutralnost* u odnosu na sve postojeće vojne saveze.²⁸ Razlog ovakvog političkog pristupa Srbije sjevernoatlantskim integracijama leži u problemu svježeg iskustva NATO-ove intervencije u SRJ (1999.), ali i u protivljenju Ruske Federacije takvoj odluci (uslijed činjenice da Rusija podržava pozicije Srbije u Vijeću sigurnosti UN-a po pitanju Kosova).²⁹ Zbog toga se pitanje članstva u ovoj organizaciji, koje je samo po sebi jedno od osnovnih europskih tranzicijskih pitanja, postavlja nevoljko i stidljivo.

Ispostavit će se da je preduvjet za normalizaciju međudržavnih odnosa na Balkanu u vremenu tranzicije i demokratske konsolidacije bio u intenziviranju ekonomske i političke suradnje kroz inicijative koje su najčešće dolazile sa Zapada.

Zaključak

Činjenice govore u prilog podatku da sve razvijene europske države imaju alternativne (regionalne) modele integracije. Baltičke države posljednjih dvadeset godina imaju zajednički parlament i vijeće ministara. Višegradaska skupina i dalje postoji i redovno zasjeda. Da ne govorimo o Nordijskom vijeću ili zemljama Beneluksa. U Zapadnoj Europi sve se češće govori o tzv. „prvoj ligi“ Europske unije. Balkanske države međutim i dalje tumaraju hodnicima vlastite prošlosti i zaboravljaju tu slikovitu kategoriju koja nas upućuje jedne na druge, a znamo je kao interes. Stoga je intenzivna multilateralna suradnja na Balkanu, bez obzira na sve političke traume iz naše prošlosti, suštinski interes ovdašnjih država. Ne zato što nam je potrebna restauracija starih odnosa kako bismo nastavili ondje gdje smo stali, već zato što nam je potreban novi početak. Novi početak na novim osnovama, bez emocija i arhetipskih ideala.

28 Srbijanski stručnjak za pitanja vojne sigurnosti, Zoran Dragišić, u veljači 2010. godine ustvrđuje kako je Srbija neutralna samo na papiru: „Da bismo zadržali poziciju neutralnosti, treba da budemo neutralni. Mi to, međutim, nismo, jer ona nije potvrđena ni jednim međunarodnim ugovorom, kao u slučaju Švajcarske, Austrije i Švedske. (...) NATO je svuda oko nas. To više nije samo vojni, već i politički, pa i ekonomski savez. Pitanje našeg članstva u Alijansi se otvoreno postavlja, pogotovo ako ćemo u EU. Verujem da će pritisci Rusije prestati čim predamo kandidaturu za ulazak u NATO, kao što je to bilo u slučaju Rumunije i Bugarske.” Slično razmišljanje iznijet će i vojni analitičar Aleksandar Radić: „Moraćemo da se odredimo da li ćemo u Alijansu ili ne, jer neutralnost ne postoji i niko je ne priznaje. NATO nema alternativu.“ (unos na: „Blic online“, 18. 02. 10.; url: <http://www.blic.rs/Vesti/Tema-Dana/177190/Vojni-analiticari-Srbija-je--neutralna-samo-na-papiru>).

29 Predstavnik Rusije pri NATO-u, Dmitrij Rogozin, izjavio je da će Rusija priznati Kosovo ukoliko Srbija uđe u NATO: „Ako Srbija istraje na želji da uđe u NATO, moraće da se odrekne Kosova, nakon čega će i Rusija biti primorana da preispita svoj stav prema Kosovu, jer 'ne možemo biti veći Srbi od Srba.'“ (unos na: „Blic online“, 06. 02. 10.; url: <http://www.blic.rs/Vesti/Tema-Dana/175508/Moracemo-da-priznamo-Kosovo-ako-udete-u-NATO>).

Zapadni Balkan i dalje se suočava s ozbiljnim političkim izazovima: makedonsko pitanje, unutarnja nefunkcionalnost Bosne i Hercegovine, odnosi između Beograda i Prištine, međudržavni granični sporovi. Naposljetku, važno je zapitati se je li pametno ustvrditi da će se ti problemi naprasno riješiti pukom integracijom u Europsku uniju i NATO? Ili je nužno, u obliku sustavne suradnje, pronaći rješenja za probleme s kojima se suočavamo?

Naime želja za suradnjom u posljednjih je nekoliko godina itekako vidljiva, pogotovo u okvirima nekih novih tendencija, poput objedinjavanja željeznica Srbije, Hrvatske i Slovenije (na inicijativu Slovenije) ili inicijative Srbije o kreiranju tzv. *skandinavskog modela* diplomatskog predstavljanja zemalja bivše Jugoslavije te organiziranja zajedničkih sportskih natjecanja i različitih oblika kulturne suradnje.

Literatura

- Barišić, Vladimir, „Srbe je na zločin naveo strah“ (intervju s Goranom Svilanovićem), *Večernji list*, Zagreb, 14. prosinca 2001., str. 8
- Busek, E., Kühne, B., *From Stabilization to Integration, The Stability Pact for SEE*, Beč, 2010.
- Grubačić, Andrej, *Don't Mourn, Balkanize! Essays After Yugoslavia, s.l.*, PM Press, 2010.
- Handjiski, B., „Enhancing Regional Trade Integration in SEE“, u: *World Bank Working Papers*, Washington, br. 185, 2009.
- Human Rights Watch, *Not on the Agenda, The Continuing Failure to Address Accountability in Kosovo Post-March 2004, s.l.*, Human Rights Watch, svezak 18, str. 6, 2006.
- Korlat, N.; Trikić, T., „Srbija je neutralna samo na papiru“, *Blic online*, 18. veljače 2010., <http://www.blic.rs/Vesti/Tema-Dana/177190/Vojni-analiticari-Srbija-je-neutralna-samo-na-papiru> (18. 02. 2010.)
- Kulturna skupnost Slovenije, ur. 1997., Ljubljana, svezak 16, izdanja 186-188, Cankarjeva zal., Nova revija
- Lopandić, Duško; Kronja, Jasminka, *Regionalne inicijative i multilateralna saradnja na Balkanu, Evropski pokret Srbija/Friedrich-Ebert-Stiftung Beograd*, 2010.
- Milardović, Anđelko, *Pod globalnim šeširom*, Centar za politološka istraživanja, Zagreb, 2004.
- Mugoša, Tamara, „Zapadnobalkanska šestorka + 2“, *Diplomarius*, Podgorica, br. 1, 2013., str. 46-48

- Pulig, Srećko, „Alternativa je balkanska federacija“ (intervju s Andrejom Živkovićem), *Novosti*, br. 606, 2012.
- Sell, Louis, *Slobodan Milosevic and the Destruction of Yugoslavia, s.l.*, Duke University Press, 2002.
- Sander, Oral, *The Balkan and Black Sea Cooperation, Foreign Policy*, Ankara, svezak 17, str. 394
- The Southeast European Yearbook 1997–1998, 1998., Atena, ELIAMEP
- Trikić T.; Đaković, T. N., “Moraćemo da priznamo Kosovo ako uđete u NATO“, *Blic online*, 6. veljače 2010., <http://www.blic.rs/Vesti/Tema-Dana/175508/Moracemo-da-priznamo-Kosovo-ako-udete-u-NATO> (6. 02. 2010.)

Summary

The main topic of this paper is the analysis of multilateral cooperation in the Balkans, from the time of the signing of Dayton Agreement in 1995 to the present day. The paper interprets the ideological contents of the modern idea of the Balkan Union and its political background. The analytical focus of this paper is aimed to describe the intensity and quality of current multilateral cooperation, through the Regional Cooperation Council, CEFTA platform, Montenegrin Initiative WB6, and the entire Euro-Atlantic integration framework.

Key words: the Balkans, multilateral cooperation, Balkan Union, Regional Cooperation Council, CEFTA

